

Cơ sở dữ liệu nâng cao

Cơ sở dữ liệu suy diễn

Phạm Nguyên Khang, Đỗ Thanh Nghị
{pnkhang|dtngghi}@cit.ctu.edu.vn

Cần Thơ
13-12-2010

HQTCSDL suy diễn

■ Mục tiêu

- Giới thiệu các khái niệm CSDL suy diễn
- Giới thiệu sử dụng logic
- Tìm hiểu vấn đề hình thức hóa và đánh giá các câu truy vấn đệ quy
- Tìm hiểu các tiếp cận cài đặt

Tài liệu tham khảo

[Ramakrishnan, 1997]

Ramakrishnan, R. (1997)

Database Management Systems

Mc Graw Hill

chapitre 20

[Bidoit, 1992]

Bidoit, N. (1992)

Bases de données déductives: présentation de Datalog

Armand Colin

Động lực

- **Tích hợp các chức năng của HQTCSDL và hệ chuyên gia**
  - Lưu trữ
  - Tìm kiếm
  - Suy diễn
- **Cung cấp một hệ thống hoàn chỉnh hỗ trợ việc phát triển ứng dụng và cho phép điều khiển dữ liệu**

Các chức năng

- **Cho phép biểu diễn tri thức**
  - Ngôn ngữ biểu diễn tri thức
  - Tri thức cơ bản (đối tượng hoặc sự kiện)
  - Mối quan hệ giữa các đối tượng
- **Suy diễn thông tin mới từ:**
  - dữ liệu trong CSDL
  - các luật mô tả tri thức

Các chức năng

- **Đảm bảo thực thi hiệu quả quá trình suy diễn**
  - Lưu trữ luật
  - Tối ưu hóa tập luật
  - Điều khiển thực thi

Ví dụ

- **CSDL mô tả mối quan hệ huyết thống**
  - Quan hệ PARENT (cha, con)
  - Quan hệ ANCETRE (tổ tiên, hậu duệ)
- **Câu hỏi của người dùng có dạng:**
  - Tìm các hậu duệ của Jean
  - Tìm các tổ tiên của Paul
- **Cần định nghĩa**
  - làm thế nào để có được hậu duệ và tổ tiên
  - và làm thế nào chúng ta có thể suy diễn được từ dữ liệu của CSDL

NẾU PARENT(X,Y) VÀ PARENT(Y,Z)
THÌ ANCETRE(X,Z)

Vấn đề cần giải quyết

■ Định nghĩa tri thức

- Ngôn ngữ luật (rules)
- Ngôn ngữ khung (frames)
- Ngôn ngữ kịch bản (scripts)
- Vấn đề biểu diễn tri thức trong trí tuệ nhân tạo

■ Chiến lược suy diễn

- Suy diễn tiến
- Suy diễn lùi
- Suy diễn kết hợp tiến và lùi

■ Điều khiển thực thi

- Phân tầng chương trình
- Tương hợp các luật

Tri thức

■ Định nghĩa tri thức

- Thông tin tổng quát

Ví dụ : Các loại bằng cấp khác nhau

- Tri thức riêng của một lĩnh vực

Ví dụ: Ở Bắc Mỹ, bachelor là một bằng cấp ở bậc đại học

- Chiến lược suy diễn

Ví dụ: Nếu một sinh viên học ở Québec và anh ta có bằng bachelor thì anh ta có bằng đại học

Biểu diễn tri thức

■ Biểu diễn tri thức

- Sử dụng trừu tượng hóa: các khái niệm
- Công cụ biểu diễn tri thức
- Tổ chức tri thức

■ Ngôn ngữ hình thức

- Định nghĩa và sử dụng ngôn ngữ hình thức để biểu diễn tất cả các loại tri thức

logic

Ngôn ngữ luật

Ngôn ngữ đối tượng

Sử dụng tri thức

■ Sử dụng tri thức

- **Tìm kiếm**

Tri thức được lưu trữ đâu đó, ta phải tìm kiếm được các kết quả phù hợp

- **Đạt được**

Cần phải đạt được tri thức mới

- **Suy diễn**

Suy diễn thông tin mới từ thông tin đang có

Logic

Sử dụng logic

■ Logic bậc 1

- **Ngôn ngữ hình thức cho phép biểu diễn**
đối tượng
quan hệ giữa các đối tượng
- **được định nghĩa bởi**
tập từ vựng
văn phạm
- **Cho phép chúng ta**
xây dựng công thức
diễn dịch công thức

Logic bậc 1

■ Ký hiệu

- Biến: x, y, z
- Hằng: a, b, c
- Vị từ: P, Q, R , theo sau là các đối số được đặt trong cặp dấu ngoặc $()$
- Phép toán logic: $\neg, \Rightarrow, \wedge, \vee$
- Hàm : f, g, h theo sau là các đối số được đặt trong cặp dấu ngoặc $()$
- Lượng từ: $\forall, \exists$

Logic bậc 1

■ Văn phạm cho phép xây dựng công thức

- Mục (term): được định nghĩa đệ quy

Hằng: "Paul"

Biến: x

Áp dụng hàm: $f(x); f(g(y))$

- Luật xây dựng mục mới

Nếu t_1, t_2, t_n là các mục (vd: "Paul"; x)

Thì $P(t_1, t_2, t_n)$ cũng là một mục (vd: $P(\text{"Paul"}, x)$)

Logic bậc 1

- **Biểu thức**

- Mục là biểu thức

- Nếu $F1, F2$ là biểu thức

- thì $F1 \wedge F2, F1 \vee F2, F1 \Rightarrow F2$ và $\neg F1$ là biểu thức
và $\forall x F1, \exists x F2$ cũng là biểu thức

Diễn dịch công thức

■ Diễn dịch công thức của logic bậc 1

- kết hợp một giá trị luận lý (đúng, sai) vào một công thức

■ Cần định nghĩa

- Lĩnh vực đang nói đến D
Biến và hằng
- Quan hệ giữa các đối tượng trong lĩnh vực D
Vị từ
- Hàm $D^n \rightarrow D$
Kí hiệu hàm

Diễn dịch công thức

■ Diễn dịch công thức :

• $F1 \wedge F2$	$F1 \vee F2$
• $F1 \Rightarrow F2$	$\neg F1$
• $\forall x F1$	$\exists x F2$

Ví dụ

- **Những người chơi tennis đều là người thích thể thao**

$\forall x \text{ Person}(x) \wedge \text{Pratic}(\text{tennis}, x) \Rightarrow \text{Sportive}(x)$

- **Paul là người**

$\text{Person}(\text{Paul})$

- **Nếu người x đặt hàng món hàng y thì y là một sản phẩm**

$\forall x (\forall y (\text{Command}(x, y) \Rightarrow (\text{Product}(y)))$

- **Tổ tiên của Paul là ai ?**

$\text{Ancetres}(x, \text{Paul}) ?$

A thick red line forming an L-shape, starting with a vertical segment on the left and a horizontal segment extending to the right.

CSDL logic

CSDL và logic

■ Các việc cần phải làm với CSDL suy diễn

- Hiểu CSDL thông qua logic
- Sử dụng logic để định nghĩa (hoặc định nghĩa lại) các phép toán đại số quan hệ
- Sử dụng logic để định nghĩa cơ chế suy diễn
- Sử dụng logic trong CSDL hướng đối tượng

■ Sử dụng logic trong CSDL

- Sử dụng logic vị từ
- Định nghĩa phép tính quan hệ giữa các mẫu tin (tuples)
- Giới thiệu câu truy vấn đệ quy

CSDL suy diễn

■ CSDL ngoại diễn

- tương ứng với tập sự kiện đang có
- được xây dựng từ nội dung của CSDL
- trong CSDL quan hệ: tập các quan hệ

■ CSDL nội hàm

- tương ứng với các sự kiện có thể được suy diễn ra
- sự kiện không có sẵn trong CSDL
- tập luật chính là phương tiện để sinh ra các sự kiện mới

Datalog

■ Ngôn ngữ logic

- tương tự như prolog
- dành cho CSDL

■ Ngôn ngữ CSDL

- DATA và LOGic
- thao tác dữ liệu dựa trên logic
- Khả năng biểu diễn tốt hơn SQL

■ Ngôn ngữ cho CSDL suy diễn

- dựa trên kiểu mẫu (prototypes)
- cho phép so sánh khả năng biểu của của các ngôn ngữ khác

Datalog

■ Tiên đề của 1 CSDL suy diễn

- Tiên đề của CSDL ngoại diên
Parent (Jacques, Olivier)
- Tiên đề của CSDL nội hàm: các biểu thức logic
 $\text{Parent}(x, y) \Rightarrow \text{Ancetre}(x, y)$

■ Ngôn ngữ luật

- là ngôn ngữ mô tả
- cho phép thực hiện các thao tác cơ bản trong CSDL:
chọn, chiếu, kết nối, ...
- cách tiếp cận tương tự như Prolog

Datalog

■ Cú pháp của Datalog

- Ngôn ngữ luật chi CSDL
- Mô tả quan hệ suy diễn dựa trên chuẩn Horn

■ Các mệnh đề theo chuẩn Horn :

$$Q \leftarrow P1 \wedge P2 \wedge \dots \wedge Pn$$

- biểu thức không chứa lượng tử
- có dạng chuẩn VÀ
- Chỉ có 1 biến ở vế trái

■ Biến đổi

- Tất cả các biểu thức logic đều có thể được chuyển về chuẩn Horn

Datalog

■ Ví dụ chương trình Datalog

```
{  
  parent (jacques, olivier) ←  
  ancetre(x, y) ← parent (x, y)  
  parent (olivier, adrien) ←  
  ancetre (x, z) ← ancetre (x, y) ∧ parent (y, z)  
  parent (suzanne, jacques) ←  
  parent (olivier, juliette) ←  
}
```

Chú ý

- Thứ tự luật trong chương trình không quan trọng
- Về trái: kết luận
- Về phải: các tiên đề

Đại số quan hệ và DataLog

Biểu diễn các phép toán

■ Cho các quan hệ sau:

- Person (NP, Nom, Prénom, Ville)
- Student (NE, NomEtud, PreEtud, Ville, Age)
- Inscription (NE, NC, Session, Date)

■ Hợp (union): trích tên và họ của người (person) và của sinh viên (Student)

- $R(y,z) \leq \text{Person}(-, y, z, -)$
- $R(y,z) \leq \text{Students}(-, y, z, -)$

Đại số

- **Hiệu: tìm người không phải sinh viên**
  - $R(y,z) \Leftarrow \text{Person}(-, y, z, -) \text{ and NOT Student}(-, y, z, -)$
- **Giao: tìm người là sinh viên**
  - $R(y,z) \Leftarrow \text{Person}(-, y, z, -) \text{ and Student}(-, y, z, -)$
- **Chiếu: tìm tên và họ của sinh viên**
  - $R(y,z) \Leftarrow \text{Students}(-, y, z, -)$

Đại số quan hệ và Datalog

- **Chọn: tìm mã số (NP) của những người sống ở Montréal**
  - $R(x) \Leftarrow \text{Person}(x, -, -, \text{"Montréal"})$
  - hoặc:
  - $R(x) \Leftarrow \text{Person}(x, -, -, w) \text{ AND } w = \text{"Montréal"}$ »
- **Kết nối (join): tìm họ và tên của các sinh viên có đăng ký học**
  - $R(y, z) \Leftarrow \text{Student}(x, -, -, -) \text{ AND } \text{Inscription}(x, -, -, -)$

Chiến lược thực thi

Vấn đề

■ Thực thi một chương trình luật

- Sử dụng Datalog để truy vấn CSDL suy diễn
- Thực thi một chương trình luật như thế nào ?
- Một số chương trình rất phức tạp
- Sử dụng chiến lược nào ?

■ Cách tiếp cận:

- Suy diễn tiến
- Suy diễn lùi
- Cơ chế điều khiển

Suy diễn tiến

■ Nguyên lý:

- Bắt đầu từ dữ liệu để thiết lập câu trả lời
- Tất cả các sự kiện (fact) phải suy diễn đều được suy diễn
- Lọc các sự kiện phù hợp với câu truy vấn

Suy diễn tiến

■ Ví dụ :

- parent (x, adrien) ?

■ Bước 1 :

- Sinh ra tất cả các tổ tiên bằng cách áp dụng luật lên tất cả các sự kiện ban đầu (được khởi tạo trước)
- Bước này dừng khi không thể áp dụng được luật nào nữa

■ Bước 2 :

- Lọc lại để tìm kết quả

Suy diễn tiến

Luật : $\text{parent}(x, y) \leftarrow \text{father}(x, y)$
 $\text{parent}(x, y) \leftarrow \text{mother}(x, y)$

Câu truy vấn: $\text{parent}(x, \text{adrien})$

Bước 1 : sự kiện

$\text{father}(\text{jacques}, \text{olivier})$
 $\text{father}(\text{olivier}, \text{adrien})$
 $\text{mother}(\text{suzanne}, \text{jacques})$
 $\text{mother}(\text{brigitte}, \text{adrien})$
 $\text{mother}(\text{colette}, \text{olivier})$

kết quả (sự kiện mới)

$\text{parent}(\text{jacques}, \text{olivier})$
 $\text{parent}(\text{olivier}, \text{adrien})$
 $\text{parent}(\text{suzanne}, \text{jacques})$
 $\text{parent}(\text{brigitte}, \text{adrien})$
 $\text{parent}(\text{colette}, \text{olivier})$

Etape 2 : lọc

$\text{parent}(\text{olivier}, \text{adrien})$
 $\text{parent}(\text{brigitte}, \text{adrien})$

Suy diễn lùi

■ Nguyên lý:

- bắt đầu từ câu truy vấn của người dùng
- quay lên các giá trị đã biết của các vị từ thông qua luật khi suy diễn lùi
- việc quay lên dừng lại khi ta nhận được các sự kiện đã được lưu trữ trong CSDL
- nếu các sự kiện đều được tìm thấy trong CSDL, câu trả lời cho câu truy vấn là đúng.

■ Ưu điểm:

- Ta chỉ tìm các sự kiện phù hợp với câu truy vấn

Suy diễn lùi

Câu truy vấn: ancêtre (x, adrien) ?

luật 1: $\text{parent}(x, y) \leftarrow \text{father}(x, y)$

luật 2: $\text{parent}(x, y) \leftarrow \text{mother}(x, y)$

Sự kiện phù hợp :

luật 1 : $\text{father}(x, \text{adrien}) ?$

kết quả : $\text{father}(\text{olivier}, \text{adrien})$

luật 2 : $\text{mother}(x, \text{adrien}) ?$

kết quả : $\text{mother}(\text{brigitte}, \text{adrien})$

Đánh giá các luật đệ quy

■ Luật đệ quy:

- Trong định nghĩa luật có sử dụng lại khái niệm cần định nghĩa
- Ví dụ: định nghĩa khái niệm tổ tiên

$\text{ancetre}(x, y) \leftarrow \text{parent}(x, y)$

$\text{ancetre}(x, z) \leftarrow \text{ancetre}(x, y) \wedge \text{parent}(y, z)$

■ Cần

- Giảm thời gian thực thi
- Giảm số lượng bộ (tuples) sinh ra
- Đảm bảo việc thực thi phải kết thúc
- Giảm tương tác với hệ thống lưu trữ

Chiến lược

■ Phương pháp ngây thơ (naïve)

- Sinh ra sự kiện mới bằng cách áp dụng tất cả các luật lên tất cả các sự kiện đang có cho đến khi không thể áp dụng được nữa

■ Phương pháp nửa ngây thơ (semi-naïve)

- Suy diễn tiến bằng cách chỉ áp dụng các luật lên các sự kiện mới được sinh ra, ta sẽ giảm được các số lượng các sự kiện

■ Phương pháp tập hợp ma thuật

- Trước khi áp dụng suy diễn tiến đánh dấu các quan hệ hữu ích lên các vị từ đệ quy bằng các vị từ ma thuật (magical predicates)

Điều khiển thực thi

■ Vấn đề liên quan đến thực thi

- Chọn luật để kích hoạt
- Tối ưu hóa việc truy cập CSDL
- Điều khiển kết thúc
- Sắp thứ tự luật

■ Giải pháp

- Phân tầng chương trình
- Giải thuật tối ưu

Stratification: ví dụ

■ Cho các quan hệ sau:

- LIBRARY (Book) chứa tất cả các quyển sách trong thư viện
- LECTURE (Lecteur, Book) mô tả ai đọc quyển sách nào

Ví dụ

■ Câu truy vấn SQL:

- Tìm các độc giả đọc tất cả các quyển sách

```
SELECT DISTINCT Lecteur
FROM Lecture L1
WHERE NOT EXISTS (SELECT *
                  FROM LIBRARY B1
                  WHERE NOT EXISTS (SELECT *
                                    FROM Lecture
                                    WHERE lecteur=L1.lecteur
                                    AND Book=B1.Book))
```

Ví dụ

■ Biểu diễn trong Datalog:

Time (x, y) <== Lecture (x, -) AND Library (y)

Bad (x) <== Time (x, y) AND NOT Lecture (x, y)

Solution (x) <== Lecture (x, -) AND NOT Bad (x)

Điều khiển thực thi

■ Phân tần

- Nếu có phép toán hiệu, cần phải sinh ra tất các mẫu tin cho một luật trước khi thực hiện luật kế tiếp
- Ta không thể làm phép toán hiệu (giữa kết quả của luật 1 và của luật 2) khi việc thực thi luật 1 chưa kết thúc
- Trong ví dụ của chúng ta: cần phải có 2 tầng

SQL3 và câu truy vấn đệ quy

■ Định nghĩa quan hệ nội hàm

- Sử dụng vị từ **WITH**

WITH Rel AS <định nghĩa Rel> <truy vấn suy ra Rel>

- Khả năng sử dụng từ khóa **RECURSIVE**
- Sử dụng toán tử hợp (union) để định nghĩa quan hệ nội hàm
- Định nghĩa quan hệ nội hàm chỉ có giá trị trong ngữ cảnh của câu truy vấn **WITH**
- Kết quả của định nghĩa cho quan hệ này là tạm thời

SQL3 và câu truy vấn đệ quy

$\text{ancetre}(\text{Anc}, \text{Desc}) \leftarrow \text{parent}(\text{Par}, \text{Enf})$
 $\text{ancetre}(\text{Anc}, \text{Enf}) \leftarrow \text{ancetre}(\text{Anc}, x) \wedge \text{parent}(x, \text{Enf})$

WITH RECURSIVE Ancetres (Anc, Desc) **AS**

(SELECT Par, Enf **FROM** Parents)

UNION

(SELECT A.Anc, P.Enf

FROM Ancêtres A, Parents P

WHERE A.Desc=P.Par)

SQL3

SELECT * FROM Ancetres;

- Câu truy vấn này cho phép sinh ra tất cả các tổ tiên ancetres
- Mệnh đề **SELECT** có thể là câu truy vấn sinh ra kết quả của phép chọn:

SELECT * from Ancetres where Anc="Paul";

Kết luận

■ CSDL suy diễn mang lại

- Khả năng biểu diễn
- Xử lý câu truy vấn đệ quy

■ Khó khăn

- Thực thi hiệu quả các câu truy vấn đệ quy
- Tối ưu hóa câu truy vấn

Cám ơn !